

RELIGION AS A SOCIETICAL INSTITUTION

TOPLUMSAL BİR KURUM OLARAK DİN¹

Gülreyhan ŞUTANRIKULU²

Abstract

There are many religions and religious beliefs in today's world. Religion has been always the most important component of social life through out human history. People are looking for a supporting point (anchorpoint) in this fast-changing world and they find it in the spiritual power, which leads to the growth of the religious factor. Religion is the most important social institution since religion includes behaviours, social norms, values, roles, beliefs, rituals, customs and traditions. Concept of religion has many different definitions. In social sciences, There are two main approaches to the definition of this concept: meaningful and functional. The meaningful approach focuses on the essence of religion. According to this approach, religion is a collective activity that includes the social group and therefore religion should be seen as a social phenomenon on that strengthens society in the first place. The functional approach investigates the characteristics of religious behaviours. According to this approach, the basic problems and beliefs of human life could be determined by a religion. According to these two approaches, religion is a phenomenon on that combines cultural, social and personal systems which affect the change and development of the society.

Keywords: Religion, Society, Culture, Social Norms.

Özet

Günümüz dünyasında birçok din ve dini inanç vardır. İnsanlık tarihi boyunca din, her zaman sosyal hayatın en önemli bileşeni olmuştur. Hızlı değişen dünyada insanlar bir destek noktası ararken bunu manevi bir güçte buluyor ve buda dini faktörün büyümesine yol açıyor. Dinin içinde davranış, sosyal normlar, değerler, roller, inanç, ritüeller, örf ve adetlerin yer alması dinin en önemli toplumsal kurum olduğunu göstermektedir. Din kavramının birçok tanımı vardır. Sosyal bilimlerde bu kavramın tanımında iki ana yaklaşım bulunmaktadır: anlamlı ve işlevsel. Anlamlı yaklaşım dinin özüne odaklanır. Bu yaklaşıma göre din sosyal grubun dâhil olduğu toplu bir aktivitedir. Böylece, din başta toplumu güçlendiren sosyal olgu olarak görülmelidir. Fonksiyonel yaklaşım ise dini davranışın karakteristik özelliklerini araştırmaktadır. Bu yaklaşıma göre insan yaşamının temel sorunları ve inançları bir din tarafından belirlenebilir. Bu iki yaklaşıma göre din - toplumun değişim ve gelişim süreçlerini etkileyen kültürel sosyal ve kişisel sistemleri birleştiren bir fenomendir.

Anahtar Kelimeler: Din, Toplum, Kültür, Sosyal Normlar.

¹ Bu makale, 26-28 Ekim 2017 tarihinde Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi tarafından düzenlenen III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Yrd. Doç. Dr., Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Giriş

Din, kökleri toplumsal tarihin en derin topraklarından gelerek, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkileyen en önemli kurumlardan biri olmuştur. Dinin sosyal doğası ve özellikleri, toplumun gelişimi ile olan bağlantısını gösterir. Toplumun bütününde ruhsal değerlerin aşamalı olarak değişmesi veya çöküş süreçleri, dini inançların temelini oluşturan dini öğretilerin tarihsel gelişimini kesinlikle etkilemektedir. Dolayısıyla dini öğretileri, dogmatik içerikleri ve bazı dini fikirlerin ortaya çıkışı ve işleyişinin tarihsel özelliklerini belirleyen sosyal faktörleri göz önüne alarak kapsamlı bir araştırma ihtiyacı duyulmaktadır.

Dinin, insanların yaratılış amacına uygun olarak kendilerini sürekli geliştirmesi ve olgunlaştırması amacına ulaşmada bir kılavuz görevi görmesi sosyal bir karaktere sahip olduğunu, yani toplumda oldukça doğal bir şekilde ortaya çıktığını ve onunla birlikte var olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Din, dünyanın yansımalarının biçimlerinden biri olan, ancak orijinalin bir yansıması olan toplumsal bilincin en eski olgularından biridir.

Genel olarak, dinin toplumdaki rolünü kesin olarak değerlendirmek oldukça zordur. Dolayısıyla din, bütün toplumlarda önemli bir kültürel ve tarihsel rol oynamıştır. Din, toplumlara belli bir zihniyet kazandırmaya yardımcı olarak toplumsal kontrol, toplumu yapılandırma ve bütünleşmeyi sağlama gibi işlevleri yanında insanların duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını düzgün biçimde şekillendirmektedir. Sosyoloji açısından din, toplumsal yaşamın gerekli, ayrılmaz bir parçası olarak sosyal ilişkilerin ortaya çıkışı ve gelişmesinde bir etken rol oynamaktadır. Bu, dinin toplumda gerçekleştirdiği işlevleri tanımlama açısından da düşünülebileceği anlamına gelir. Dini araştırmalarda "dinin işlevleri" terimi dediğimizde dinin kişi ve toplum üzerindeki etkisinin niteliği ve yönünü veya daha basit bir ifadeyle her kişiye veya topluluğa ve toplumun geneline ne vermekte, insanın hayatını nasıl etkilediği düşünülmektedir. Dinin modern dünyada giderek artan tarihsel görevlerinden biri insanlık birliği duygusunun oluşumu ve geçişsiz evrensel ahlak normlarının ve değerlerin önemi. Biz bu çalışmamızda sosyologların görüşlerini temel alarak dinin toplumdaki işlevlerini ve önemini değerlendirmeye çalışacağız. Farklı tarihsel dönemlerde dinin rolü her ne kadar küçümsenmiş ise de yüzyıllar boyu din, toplum hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Ve şimdi, günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan çatışmalarda dinin rolü büyüktür. Bu çalışmada sosyolojik açıdan din faktörlerinin ve işlevlerinin modern toplumdaki yerini ve önemini açıklamaya çalışacağız.

1. Din Nedir?

Din üzerine yapılan tanımlardan her biri, dinin belli bir yönüne veya bazı yönlerine dayanmaktadır. Örneğin bir psikolog dini çok kere yaşanan bir tecrübe olarak görürken, bir sosyolog bir kurum olarak görmektedir. Veya bir kelamcı dinin inanç ve amellerden oluştuğunu savunurken Marx (Ö.1883) gibi bilimcilerin dini bir afyon olarak tanımlamasına katılacak olunursa işin içinden çıkmak daha bir zor olacaktır (Bayyığıt ve diğerleri, 2013, s.87). Çünkü din insanoğlunun tarihi boyunca kat ettiği bütün gelişme ve mesafelerin kökeninde yatan en temel unsurdur (Dawson, Ö. 1970, 2003, s.104).

Din E.B.Tylor'a (Ö.1917) göre ruhsal varlıklara inanç; R.Otto'ya (Ö.1937) göre insanın kutsalla ilişkisi; M.Müller'e göre duygular ve aklın nüfuz edemediği şeylerle ilgili bir takım inanç ve uygulamalardan meydana gelen bir sistem; G.Mensshing'e (Ö. 1978) göre ise insanın kutsalla hayati ilişkisi ve kutsalla çevrilmiş insanın cevabı davranışlarıdır. Din; bir tanımda empirik olmayan değer koyucu bir inanç sistemi (T.Parsosns, .ö. 1979); bir tanımda tek başına bireyin kendisini ilahi kabul ettiği şeyle münasebet halinde mülahaza ettiği durumdaki duyguları, hal ve hareketleri ve

tecrübelerinden ibaret (W.James, ö.1910); bir tanımda insanı aşan ve insanın kendilerine bağlı olduğunu güç veya güçlere inanıp bağlanma(M.Jastov); bir tanımda insanı varlığının nihai şartlarına bağlayan sembolik bir form ve davranışlar bütünü (R. Bellah, ö. 2013); bir tanımda bizim dışımızda olan manevi ve ahlaki güç diyebileceğimiz bir güce karşı bir bağlılık duygusunun şu veya bu biçimdeki bir anlatımından ibaret (R. Brown, ö. 1983); bir başka tanımda ise başka türlü açıklanması mümkün olmayan izah etme girişimi, umutsuzluk sahiline inşa edilmiş bir ümit kalesidir (R. Niebuhr, ö. 1971). Görüldüğü gibi dini tanımlamak oldukça zordur. Birden fazla din olduğu için herkesin üzerinde uzlaşma sağlayacak bir din tanımından söz etmenin de mümkün olmadığı anlaşılmaktadır (Bayyığıt ve diğerleri, 2013, s.87).

Şunu belirtmemiz gerekmektedir ki din, bir kimsenin fiziksel, sinir, zihinsel vb. hastalıklarının özel tedavi aracı değildir. Dinin amacı, daha çok tüm insani talihsizliğin sebepleri olan ahlaki ve manevi rahatsızlıkları (tutkuları) iyileştirmektir.

M.Weber (ö. 1921) dini toplumdaki değerlerin temel dayanağı olarak tanımlar ve bu kapasitede toplumsal eylemi anlamlandırmanın en önemli yollarından biri olduğunu belirler. Dini inançlara dayanarak, bir kişinin hayatında meydana gelen tüm olayların onun tarafından anlamlı ya da anlamsız olduğu kanaatini taşır. Dünyanın dini yorumu, onun içindeki bir yönlendirme aracı ve davranışın düzenlenmesidir. Din, dünyanın belirli bir resmini çeker ve aynı zamanda, bazı eylemlerin yasaklandığı ve buna uygun olarak bazılarının çözümlendiği bir değerler ve normlar sistemi oluşturur. Böylece, insan davranışı ahlaki normları yaratır.Durkheim'e (ö. 1917) göre din belirli sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla varlığının bireysel koşullarına yanıt olarak insanın yarattığı toplumsal bir kurumdur(Религия как социальный институт (5),<http://works.doklad.ru/view/KWVEoQDqeD8.html>. Erişim Tarihi: 18.10.2017).

Ayrıca Durkheim'a (ö.1917) göre din(religion), kolektif düşüncenin en uç şeklidir. Nitekim etimolojik olarak Latince bağlanmak, birleşmek anlamına gelen bir sözcükten türediğini iddia eder. (Bozkurt, 2011, s.248).

Dinin Toplumsal İşlevleri

Din insanların yaşamlarında binlerce yıldır güçlü bir etkiye sahip olmuştur ve şu ya da bu biçimde bilinen tüm insan toplumlarında dinsel yaşam görülmüştür. Herhangi bir dine inansın ya da inanmasın her insanın belli bir din algısı hatta din konusunda kendisini bağlayan bir yaklaşımı söz konusudur (Subas, 2014, s.15). Bugün de din kendimizi, hayatımızı ve çevremizi algılama biçimimizi ve sosyal yaşantımızı sürdürürken verdiğimiz tepkileri etkilemesi bakımından insan yaşamının önemli bir parçası olmayı sürdürmektedir. Hızla değişen dünyada manevra simgeleri (dayanak noktası) arayışı günümüzde de dini faktörün rolünün artmasına yol açmaktadır (Giddens, 2012, s.508). Bu büyük ölçüde dinin, davranış standartları, sosyal normlar, değerler, inançlar, örf ve adetleri içeren en önemli sosyal kurum olmasından kaynaklanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Durkheim dini toplumsal bütünlüğün sağlanmasında ve sürdürülmesinde en güçlü yapıştırıcı olarak görüyordu. Durkheim toplumu bir organizma olarak düşünmüş ve her toplumsal kurum veya birimin bu yapıda bir işlevini yerine getirdiğini düşünmüştür. Dinin de işlevi toplumu bir arada tutmak, toplumu kaynaştırmaktır(Религия как социальный институт (5),<http://works.doklad.ru/view/KWVEoQDqeD8.html>. Erişim Tarihi 18.10.2017).

Ona göre dinin kaynağı, insanların varoluşunun toplumsal biçimidir. Din, topluma kendini tanıtır. Dinin anlamı ve amacı öncelikle toplumsal duyguyu geliştirerek toplumun bireye etkisini sağlamaktır. Böylece Durkheim için toplumun temsilleri ve inançları toplumun bütün üyeleri için zorunluysa ve dolayısıyla bireyi ve toplumu bir birine bağlıyorsa bu dindir (Ланцов, 2008, с. 319).Bu yüzden sosyolojinin dine

kayıtsız kalması mümkün değildir. Durkheim sosyolojisini oluşturan kolektif şuurun temelini dini inançlar oluşturur; bu nedenle de bütün sosyal müesseseler kaynağını dinden alırlar (Taş, 2003, s.199-205).

Din öncelikle toplumun güçlenmesine katkıda bulunan toplumsal bir fenomen olarak görülmelidir. Fonksiyonel yaklaşım dinsel davranışın karakteristik özelliklerinin incelenmesi ile bağlantılıdır. Fonksiyonel teoriye göre, insan hayatının temel sorunlarının çözüldüğü inanca, bir din adı verilebilir.

Din – sosyal hayatın organik bir parçasıdır ve insan toplumlarının gelişiminin farklı aşamalarında din ve toplum arasındaki ilişkilerin niteliği de değişmektedir. Din ayrıca kültür kavramıyla da ilişki içindedir. Bir taraftan dini hayatın şekli bir bölgenin kültürü ile ilişkilidir, diğer taraftan da kültür büyük ölçüde dinin temelinde oluşarak faaliyet göstermektedir (Çekin, 2013, s. 36-48).

Dolayısıyla din, evrensel boyutlu ve içinde bulunduğu toplumun yapısı ile ilişkili bir olgudur. Yani din ve toplumsal yapı arasındaki etkileşim sosyolojik bir gerçekliktir (Ланцов, 2008, c.319).Dinin inanç, iman ve dua gibi bireyi ilgilendiren ve etkileyen yönleri yanında ekonomi, kültür, ahlak ve siyaset gibi kurumları ilgilendiren ve etkileyen yönleri de vardır. Karşılıklı olan bu ilgi ve etkiler dinin toplumsal yönünü oluşturur. Zira din bireyler ve gruplar için hayata anlam verme duygusu sağlar; böylece insanlar sosyal hayatta karşılaştıkları olay veya durumlar karşısında bir nevi güç, destek ve barış elde ederler.

İslam bilim geleneğinde İbn Haldun (ö.1406) ve birçok düşünür dinin toplumsal boyutlarına ilişkin görüşler öne sürmüşlerdir. Bu da bize dinin, toplumları ve uygarlıkları anlayabilmek için ihmal edilemeyecek kadar önemli bir araştırma ve inceleme konusu olduğunu göstermektedir (Sinanoğlu, 2008, s.17-24).

Bütün toplumlarda görülen evrensel bir fenomen olarak din, insanların tutum ve davranışlarını, insanlar arası ilişkileri ve toplumsal hayatı belirleyen bir kurumdur. Çünkü din devamlı olarak insan deneyiminin merkezinde yer almış, insanları yaşadığı çevreyi algılama biçimlerinde ve bu çevreye verdikleri tepkilerde etkili olmuştur. Bu nedenle insanlığın ne kadar eski tarihine ne kadar önceki devirlerine inilirse inilsin mutlaka bir din gerçeği ile karşılaşılacaktır. Din bireylerin sosyal etkisi içinde yaşanan toplumun sosyo-dini yapısına bağlıdır. Çünkü dinle ilgili bilgiler genelde soyut olduğundan ve direkt olarak bilince eşyanın yansıdığı gibi yansıtılmadığından zorunlu olarak bir sembol veya simge aracılığıyla sunulmaktadır(Coştu, 2011, s. 77-78).

Önemli sosyologlardan Peter Berger dini toplumsal işlevini sembolik bütünleştirme, toplumsal kontrol ve toplumsal yapılandırma olarak belirlemektedir. Ona göre sembolik bütünleştirme, ritüel ile sağlanan toplumsal işlev, bütünlük ve gücü en başarılı şekilde din gerçekleştirmektedir. Durkheim toplumsal bütünlüğü incelerken dinin etkisinin başarısı üzerinde durmuş, bu birlik ve beraberliğin din sayesinde mümkün olduğunu gözlemlemiştir. G.Mensching (ö.1978) de dini ifadelendirmeler açısından her şeyin sembol olduğunu belirterek sembolik bütünleştirme ile toplumsal birliğin önemini açığa çıkarmaktadır. Ona göre insanın bütün sosyal ilişkileri şu veya bu şekilde sembollere bağlı olarak gelişmektedir; din ise hemen hemen bütün sembollere anlamını veren kuşatıcı mutlak sembollerin kaynağı olarak tanımlanmakta ve kabul edilmektedir. Dolayısıyla bireyin toplumun dini kültür unsurlarının kazanması ancak bir öğrenme süreci içinde gerçekleşmektedir (Meriç, 2005, s.26-28).

İnsanın bireysel hayatında giderek cemiyet hayatında, sosyal yapılarda, sosyal müesseselerde ve münasebetlerde varlığı hissedilen din öteden beri sosyologlar tarafından çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Sosyolojinin başlangıcından beri düşünürler kendilerine sosyal hayatı mümkün kılan şeyin ne olduğunu sormuşlardır. Farklı

gruplar toplumun çeşitli katmanları içinde nasıl bütünleşmektedir? Belirli bir zaman dilimi içinde grup üyelerini birbirlerine bağlayan güç kaynağını nereden almaktadır? Emil Durkheim, Talgot Parsons ve Robert Bellah gibi sosyologların temsil ettiği bütünleşme kuramları dâhilinde sosyal birliği tamamlayıcı ve toplumun diğer alt sistemlerinin faaliyetlerini düzenleyen aile, din, ekonomi, hukuk sistemi gibi özel kurumlar aracılığıyla toplumda bir düzen sağlanmaktadır. Durkheim, Parsons ve Bellah dinin sosyal sistemin dengeli ve süregelen bir yapıda kalmasına yardım ettiğini vurgulamaktadır. Bir bütünleşme kurumu olarak görüldüğü için din, bu sosyologlara göre toplumun hayatini devam ettirmesinde her toplum için geçerli ön şart olmaktadır. Durkheim'e göre din insanları ilk ve en sıkı bir şekilde bütünleştiren güçtür. Din; kardeşlerine, ülkeye, yöneticilere bağlılık duygusunu teşvik eder ve mensuplarına ahlaki yükümlülükler getirir. Weber'e göre din, sadece toplumsal bütünleşmeyi sağlayan bir unsur değildir; o aynı zamanda bir toplumsal değişim aracıdır (Repstad ve Furseth, 2011, 268).

Din, toplumsal düzen, bireysel davranış ve kolektif eylem için buyruklar sunar. Böylece bütün dini gelenekler, insan hayatı ve gündelik tutumları için büyük ilgi ve saygı uyandıran hedefler olarak kabul edilen ve algılanan şeyler arasındaki ilişkiyi ifade kazandırır.

Din insan ve toplum yaşamında önemini her zaman hissettiren temel değişim faktörlerinden birisi olarak genel ve değişmez ilkeler ortaya koyar. İnsanlar günlük hayatın değişen olayları karşısında bu ilkelere bağlanarak bunalıma düşmekten kurtulurlar. İster az farklılaşmış isterse çok karmaşık toplumlarda din ve toplumsal farklılaşma olayları birbiriyle çok sıkı bir ilişki içindedirler. Özellikle de çeşitli toplumsal farklılıklar nedeniyle iş bölümü sonucu bölünen toplum üyelerinin birleşip kaynaşmasında bir toplumsal bütünleşme faktörü olarak dinin rolü büyüktür (Bozkurt, 2011, s.248).

Ayrıca din, insanlara çevrelerindeki dünyayı özel gözlüklerle görmelerini sağlayacak kavramsal görüş imkânları sunmakla onların kendilerini ve içinde yaşadıkları toplumu daha iyi anlamalarına katkıda bulunur. Bundan dolayı birey ve toplumları dinden bağımsız ve soyutlanmış varlık olarak düşünemeyiz. Bununla birlikte din ve ideolojiler tarihte pek çok değişimlere; ihtilal, savaş ve yıkımlara yol açmıştır. Tarihte dinsiz bir topluma rastlamadığı düşünüldüğünde bu gerçek daha iyi anlaşılacaktır. Din bazen meşrulaştırıcı etkisiyle toplumsal düzeni sağlayarak sapma ve anemiye engel olabileceği gibi bazen de tersi bir etkide bulunup toplumun düzenini değiştirmeye yönelik bir hareketin kaynağı olabilir. Bundan dolayı din düzeni sağlayabildiği gibi düzensizliklere de yol açabilir. Hatta o bir toplumun tarih sahnesinden silinmesindeki temel kırılımlar arasında da yol alabilir (Günay, 2000, s. 306).

Her yeni din geleneksel toplumlarda yaratıcı bir hamle olarak ortaya çıkmakta ve bu gücünü koruduğu sürece önemli sosyal değişimlere yol açmaktadır. Dolayısıyla her din kendisini bir sosyal ve kültürel ortamda ifade eder. Dinler zorunlu olarak bireysel, kaçınılmaz olarak toplumsaldır. Öncelikle tek tek bireylere hitap eder, daha sonra sosyal sistem içinde fertler arası bir ilişkiler ağı meydana getirir ve sonuç itibarıyla toplumsal hayatın bütün ünitelerinde varlığını hissettiren bir fenomen olarak karşımıza çıkar. Dinler ancak bir toplumsal hüviyet kazanarak varlığını sürdürebilirler. İçtimai bir topluluğa mal olamayan, dini bir cemiyet teşkil edemeyen her din kurucusunun ölümüyle birlikte tarih sahnesinden çekilir. Dolayısıyla dinin hayatini devam ettirebilmesi ve toplumsal formlar içinde objektifleşmesi, onun neşet ettiği sosyal yapı içinde kültürel ve coğrafi değişkenlere bağlı olarak fertleri aşan nesnel bir kimlik kazanması olayıdır (Coşkun, 2005, s. 24-39).

Bir toplumun dini hayatı anlaşılmaaya çalışılırken yaşanan dini hayatın sadece o topluma özgü bir boyut taşıdığı gerçeğinden hareket edilerek yaklaşmak gerekmektedir. Hangi dine inanılırsa inanılsın, bu din daha önce veya aynı dönemde diğer toplumlar tarafından yaşanmış ya da yaşanıyor olsa da bir toplumun dini anlayışı veya yaşayışı diğer toplumlarınkinden farklı olmaktadır. Çünkü her toplumun kendine özgü bir dili, kültürü, ekonomik ve sosyal yapısı bulunmaktadır. Her din kendine özgü öğretilere sahiptir ve farklı anlamlar taşımaktadır; bu farklılık bilinerek dini hayat anlaşılmaak durumundadır. Dini sosyal hayatın anlaşılmasında insan faktörü de önemlidir; zira toplumun dini hayatını anlamaya çalışan da insandır. Her insanın sosyal ve kültürel dünyası farklıdır ve dolayısıyla insanlar kendi algılama ve idraklerine göre olgu ve olaylara anlam vermektedirler. Dini hayat da böyle çerçevede oluşmakta ve şekillenmektedir (Aydınalp, 2012, s.117-121; Çekin, 2013, s.39-41).

Din olgusu, meşrulaştırma ve strateji belirleme açısından bireysel ve toplumsal düzeyde gündelik hayat alanının örgütlenişinden sosyal hayat örgütlenişine kadar her alanda önemli ve etkili olmaktadır.

Din aynı zamanda insan hayatını düzenleyici prensiplerin de kaynağıdır. Dinin bir diğer işlevi toplumsal kontroldür. İnsan davranışlarına toplum hayatında meşruiyet kazandırırken aynı zamanda toplumsal bütünlük açısından da belli bir düzeni gerçekleştirmektedir. Dinin zihniyet yapısı, toplum hayatında yaygın sosyo-kültürel tavır alışların ve katılımların gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Sosyologlar modern toplum yapısında dine karşı tavır alışlardaki olumsuzluklara rağmen dini inanış ve davranış biçimlerinin varlığını sürdürmesi gerçeğini dini köklü bir geleneğe sahip olmasına ve tarihsel olarak toplumdaki gücüne bağlamaktadır (Akdoğan, 2008, s. 236).

Şüphesiz her yeni din, az ya da çok değişmiş yeni bir toplum modeli sunmaktadır. Sunulan bu değişim projesi, toplumsal hayatın hatta bireysel davranışların yeniden şekillenmesini gerektirmektedir. Bu da, din –toplum ilişkisinin ilkinin göstermesi açısından önem taşımaktadır. Dinin en temel fonksiyonlarının başında, toplumlara belli bir zihniyet kazandırma veya yeni bir dünya kurma vizyonu sağlaması gelmektedir. Nitekim Berger'in ifadesiyle: "Hayata anlam ve gaye kazandıran din, insanın dünya kurma girişiminde stratejik bir rol oynamaktadır. Din, evrenin tamamını insan açısından manidar bir varlık olarak cüretkâr bir girişimdir". Kısaca din, hayatta karşılaşılabilecek pek çok mühim meseleler ile alakalı hal tarzları, insanları ilgilendiren çeşitli hal ve problemlere karşı bir takım tutum ve davranışlar ihtiva etmektedir (Meriç, 2005, s.39).

Dinde bulunan inanç ve normlar, toplumda önemli bir sosyal kontrol rolü üstlenirler. Dindeki günah-sevap ve helal-haram gibi normlar, birçok durumlarda toplumdaki ahlaki normların temel ölçütlerinin sağlayıcı fonksiyonlar görürler. Dinin, dini inanç ve uygulamaların, ayin ve törenlerin toplum dayanışmasını güçlendirici rolleri bulunmaktadır. Aynı şekilde din, kişi ve topluma, içinde yaşanan dünyaya ve hayata bir anlam kazandırma fonksiyonunu görür ve böylece onların dünya görüşleri ve hayat anlayışlarını şekillenmesinde önemli rol üstlenir (Keskin, 2004, s. 7-21).

Din, kültürel, sosyal ve kişisel sistemleri tek bir örgütlü yapıya dönüştüren, toplumun değişim ve gelişim süreçlerini etkileyen bir olgudur. Din, toplumsal yaşamın organik bir parçasıdır ve insan toplumunun gelişmesinin farklı evrelerinde, din ve toplum arasındaki bağlantıların doğası değişir. Toplumsal bir kurum olan din kendi yapısına sahiptir. Genellikle "Kutsal Yazı"lara ve onun yorumlarını yorumlayan din öğretimi, dinin önemli bir parçasıdır. Hristiyanlıkta bu Kutsal Yazı İncil, İslam'da ise Kur'an'dır.

Din herhangi bir diğer sosyal kurum gibi toplumdaki birçok özel görevi yerine getirir:

1. Dünya görüşü: Din, toplumun ve insanın dünyayı kavrayarak değerlendirme yapmasına ve bazı mutlak soruları sorarak kendi varoluş sebebini öğrenmesine yardım etmektedir.
2. Telafi: Din ve dini inanç, bireyin tahdit ve güçsüzlüğünü telafi eder, çaresizlik duygusundan kaçmaya ve psikolojik gerginliğini hafifletmeye yardımcı olur.
3. İletişimsel: İletişimin iki türünü ayırt edebiliriz: a) dini organizasyonlar ve dini faaliyetler aracılığıyla inananların birbirleriyle iletişim kurması, b) dua yoluyla Tanrı ile iletişim kurması vb.
4. Düzenleyici: Değerler, normlar, gelenekler, görüşler, bireylerin ve grupların faaliyetlerinin yönetimi ile gerçekleştirilir.
5. Entegre: Din bu ya da şu sosyal faktörün istikrarını desteklemektedir. Ancak çok kapsamlı toplumlarda din parçalama rolü de oynayabilir.
6. Kültürel dönüşüm: Din; yalnızca belirli kültür katmanlarının (yazım, kitap baskısı ve sanat) gelişmesine katkıda bulunmakla kalmamış, aynı zamanda birikmiş mirası nesilden nesile de aktarmıştır.
7. Meşrulaştırma: Din; bazı toplumsal düzeni, kurumları, ilişkileri ve normları meşrulaştırmaya yardımcı olabilir.

Din sistemlerinin çok önemli bir özelliği de, çoğu zaman toplum hayatındaki salt dini fonksiyonunun yanı sıra başka birçok toplumsal fonksiyonlarını da görmeleri nedeniyle, sosyal kurumlar arasında tamamlayıcı bir göreve sahip olmalarında toplanmaktadır. (Günay, 2000, s. 375).

Spencer'e göre "dinler bütün toplumlarda ortaya çıkar. Zira onlar doğaüstünün yaptırım gücü sayesinde değerleri ve inançları pekiştirirler. Mevcut toplumsal ve yapısal düzenlemeleri(özellikle güç ve eşitsizlik etrafında gelişen düzenlemeleri) doğaüstü iradenin uzantıları gibi görünecek biçimde güçlendirerek, bir nüfusun varlığını sürdürmesi ihtimalini artırır" (Güneş, 2014, s.153-164).

Günay'a göre din, "herhangi bir toplumda yayılıp yerleştiği ve kökleştiği andan itibaren, orada çeşitli inançlar, müesseseler, normlar, değerler, adetler, tavır ve davranış modelleri aracılığı ile hayatıyet buluyordur. Bu şekilde din, toplumun sosyal varlığı ile kaynaşarak, toplum fertleri arasında dini ve sosyo-kültürel bütünleştirici bir fonksiyon görmektedir" (Koştaş, 1995, s. 68-70).

3. Modern Toplumlarda Dinin Rolü

K.Marx, dinin kalpsiz bir dünyanın kalbi olduğunu ve günlük gerçekliğin acımasızlığından kaçıp sığınılan bir liman olduğunu belirtmiştir. Marx'ın düşüncesine göre, geleneksel biçimiyle din ortadan yok olacaktır, yok olmalıdır da. Veya Marx'ın ünlü deyişle söylesek, din "halkın afyonudur". Durkheim, modern toplumların gelişmesiyle beraber dinin etkisinin giderek azalacağı inancındadır. Ona göre bilimsel düşünce dini açıklamaların yerini almış, adetler ve törensel faaliyetler bireylerin hayatlarında çok az bir yer kaplamaya başlamıştır. Freyere'e (ö.1969) göre ise dinin toplum hayatındaki birleştirici ve bütünleştirici rolünün önemi günümüzde daha da artmıştır. Öyle ki, bu rolü dolduracak başka hiçbir profan, mutlak değer de mevcut görünmemekte ve modern toplumların ancak dinin manevi bütünleştirici etkisi sayesinde çalkantı ve çözülme problemlerinin pek çok yönleriyle üstesinden gelebilecekleri anlaşılmaktadır. Esasen din ve özellikle de İslam dini, temelde millî birlik ve bütünleşmenin vazgeçilmez asli unsurudur. Böyle olduğu için de İslamiyet modern dönemde Müslüman milletlerin hemen hepsinin teker teker millî bütünleşmelerini sağlamada ana rollerden birini oynamaktadır. (Günay, 2000, s. 320).

İnsan medeniyetinin gelişmesinin her aşamasında din, müttefikinin dünya görüşünü, hayat tarzını ve toplumdaki ilişkilerin bütününe etkileyen en önemli faktörlerden biri olmaya devam etmiştir. Her din, doğaüstü güçler, Allah'a veya tanrılara örgütlü ibadet ve inananlara verilen bazı kural ve kurallara uyma ihtiyacına olan inanç üzerine kurulmuştur. Yani modern dünyadaki din, bin yıl önce yaptığı gibi önemli bir rol oynamaktadır. Bütün alanları etki altına alan küreselleşme din alanını da etkiliyordu ve bu nedenle büyük dünya dinleri daha fazla nüfuz kazanmakta, etnik kökene daha az önem verilmektedir.

Modern dünyadaki en yaygın dinler Budizm, Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslam'dır. Bu dini hareketlerin her birinin en az bir milyondan fazla taraftarı vardır. Yirminci yüzyıla ve modern çağa yalnızca dünya dinlerinin çağı değil aynı zamanda çok sayıda dini hareketler ve yalancı dini mezheplerin ortaya çıkışı ve hızlı gelişimi de denilebilir. Modern insanın önüne çok çeşitli dini öğretiler çıkıyor ve dünyanın birçok ülkesindeki modern vatandaşlar topluluğu artık tek-cahilce olarak nitelendirilemiyor. Çok sayıda dinsel akımlarının ortaya çıkışı doğrudan insanların ruhsal ve psikolojik ihtiyaçlarına bağlıdır. Birçok ülkede dini organizasyonların siyasi ve sosyal süreçleri üzerinde önemli bir etkisi vardır. Ayrıca, dinin inananlarının dünya görüşünü şekillendirdiğini de unutmamalıyız. Bu nedenle, laik devletlerde bile dini örgütler, yaşam, inanç ve genelde dindar bir cemaatin üyesi olan vatandaşların vatandaşlık konumu hakkında görüş birliği yaparak toplum hayatını dolaylı olarak etkilemektedir.

4. Dinin Modern Dünyadaki Rol ve İşlevleri.

Modern dünyada dinin rolü oldukça önemlidir, ancak akılda tutulması gereken şey, bir veya başka bir dinin geçici modern dünyada modern gerçeklere uyum yeteneğine bağlı olmasıdır. Din bilinci, insan bilincinin diğer türleri arasında en yaşlı olanıdır ve toplumun (devlet, ekonomi ve kültür) diğer tüm biçimleri türevsel ve ikincil bir karaktere sahipken, insan toplumu - belirli toplumları için insanların farkındalığı - tam olarak ortak bir din temelinde ortaya çıkmıştır. Dinin, toplumsallığın temeli olmasına rağmen, bu rolde diğer kurumlardan daha az tanıtılmaktadır (Turner ve diğerleri, 2010, s. 105).

Dinin modern dünyadaki rol ve işlevlerini şöyle maddelendirebiliriz:

1. İnsanın ruhsal ve mistik ihtiyaçlarını yerine getirir.

Çoğu insan, küresel felsefi meselelere ve ilgili deneyimlerine ilgi duymakta, bu sorulara cevaplar veren ve insanlara barış ve huzur bulmalarına yardımcı olan dindir.

2. Dinin düzenleyici işlevi.

Her din, inananlarının uyması gereken bir dizi belirlenmiş kurallara ve ahlaki standartlara sahip olması gerçeğinden oluşur. Bu nedenle dini örgütlerin ahlaki, etik ve davranışsal normları yarattığı ve kanıtladığı söylenebilir ve bunlar sivil toplumun tüm inanan kısmı için geçerlidir.

3. Din eğitimsel işlevi.

Her hangi bir dini kuruluşa ait olmak, kişiyi bütün inananlar için öngörülen kurallara ve normlara uymaya zorlar.

4. Dinin feragat edici işlevi.

Trajediler, zorlu yaşam koşulları ve şiddetli zihinsel acı anlarında pek çok insan dine döner; çünkü yalnız kalmak ister ve teselli arar.

5. Dinin iletişimsel işlevi (Ланцов, 2008, с. 319).

Bütün dini organizasyonlarda pratik olarak, inananlar kendi aralarında iletişim kurar ve dindaşları arasında arkadaşlar bulurlar. Din aynı inanç gruplarını bir araya getirir; onlara belirli ahlaki, manevi ve değer yönelimleri verir.

Din günümüzde her uygarlığın gelişiminde önemli bir faktör olmaya devam etmektedir. Her hangi bir toplumun yaşamındaki yeri çeşitli koşullar tarafından belirlenir: toplumun gelişme düzeyi, halkın bilinci, kültürü, gelenekleri, komşu sosyo-politik varlıkların etkisi.

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski olan din, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkileyen en önemli kurumlardan biri olmuştur. İnsan hayatında bu derece önemli bir konuma sahip olan dinin toplumsal hayat üzerindeki etkileri günümüzde Din Sosyolojisinin en önemli konularından biri haline gelmiştir.

Dinin toplumsal bir kurum olarak ortaya çıkışı, belirli bir tür sosyal etkinlik olarak dinin oluşumu anlamına gelmektedir. Bu faaliyet gerekli olduğunda ortaya çıkar ve bunun ortaya çıkması için yeterli koşullar vardır. Topluluğun istikrarlı ve sürdürülebilir olmasını sağlamak için dinsel etkinliğe toplumsal bir ihtiyaç duyulmaktadır. Bu dini faaliyet için toplumsal gereksinimin ortadan kalkması durumunda, kurumun varlığı toplumsal yaşamın gelişimini engellemeye başlar ve yavaş yavaş böyle bir kurum işlevlerini kaybeder ve kaybolur. Dinin kurumsallaştırılması, başka herhangi bir sosyal kurumunki gibi, uygun koşullar altında gerçekleşir. Farklı sosyologlar tarafından verilen kurumsallaşma prensiplerinin sınıflandırılması kullanılarak dinin toplumsal bir kurum olarak ortaya çıkmasının ön koşulları aşağıdaki şekillerde ele alınmıştır: Dinsel toplumların ortaya çıkışı; Sosyal-dini faaliyetlerin ihtiyaçları; Bu ihtiyaçların gerçekleştirilmesi için sosyo-ekonomik ve siyasi koşulların varlığı; Gerekli örgütsel dini yapıların ortaya çıkışı ve gelişimi ve buna bağlı dini normlar ve sosyal davranış düzenleyicileri; Dini normların ve değerlerin bireyler tarafından yeni toplumsal olarak içselleştirilmesi; Bir dini ihtiyaçlar sistemi temelinde oluşması, değer yönelimleri ve bireyin beklentileri.

Dinin kurumsallaştırılma süreci mevcut toplumsal sistemle bütünleşmesi, dini faaliyetin mevcut sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, sosyo-politik ve toplumsal ilişkiler içinde tanımı ile sona ermektedir. Dinin kurumsallaştırılması önce kalkınma yönünde çeşitli nedenler, koşullar ve faktörlerden dolayı birbirini izleyen kendi farklı aşamalarına sahip bir süreç olarak düşünülebilir. İkinci olarak belirli bir toplumsal sistem çerçevesinde işlev görme bakımından, dindar bir topluluğun oluşum ve etkinliğinin özellikleri ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisidir. Ulusal felaketlerin kritik dönemlerinde, ideolojik karışıklık koşullarında alışılmış sosyo-politik gerçeklerin çöküşü ve ülke çapında bir fikrin seferberliğinin olmaması durumlarında, geleneksel etno-kültürel-ulusal ve dini-kimliklerin rolü keskin bir şekilde artmaktadır. Genel olarak, şu anda birçok ülkede toplumsal din kurumunun aktif olarak geliştiğini ve toplumsal süreçleri önemli ölçüde etkilediğini, sosyal işlevlerini yerine getirdiğini belirtmek yeridir.

Her din bulunduğu toplumda o topluma belli bir zihniyet kazandırarak toplumsal kontrolü elde tutar. O toplumu yeniden yapılandırarak sembolik bütünleşmeyi sağlar ve bir takım temel toplumsal fonksiyonları da üstlenir. Din günümüzde de birey ve toplumlar üzerinde etkisini sürdürerek insanları grup veya topluluklar halinde bir arada tutan güç olarak kendini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (2008). *Dini Hayatı Anlama Ve Yorumlama*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Aydinalp, H. (2012). *Gerede'de Dini Hayat*. İstanbul: Gerede Belediyesi Kültür Yayınları.
- Bayyigit, M., Okumuş, E., Bilgin, V., ve diğerleri. (2013). *Din Sosyolojisi*, Konya: Palet Yayınları.
- Bozkurt, V. (2011). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Coşkun, A. (2005). *Din Toplum ve Kültür*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Coştu, Y. (2011). *Toplumsallaşma Ve Dindarlık (Samsun Örneği)*. Ankara: Yeni Zamanlar Dağıtım Yayınları.
- Çekin, A. (2013). Din ve Eğitimin Toplumsal Yönü Üzerine Değerlendirmeler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 36-48.
- Dawson, C. (2003). *İlerleme ve Din* (Çev Y. Kaplan ve A. Doğan,). İstanbul: Açılım Kitap
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Güneş, A. (2014). Sosyolojik Olarak Din Ve Toplum İlişkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 153-164.
- Günay, Ü. (2000). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Keskin, M. (2004). Din ve Toplum İlişkileri Üzerine bir Genelleme. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4(2), 7-21.
- Koştaş, M. (1995). Auguste Comte'un Din Sosyolojisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34(1). 67-73.
- Meriç, N. (2005). *Değişen Kentte Dini Hayat*. İstanbul: Kapı Yayınları İstanbul.
- Repstad, P., Furseth, I. (2011). *Din Sosyolojisine Giriş Klasik ve Çağdaş Kuramlar*, (H. Çapcıoğlu ve İ. Aydınalp, Çev.). Ankara: Birleşik Yayınevi
- Sinanoğlu, A. F. (2008). Toplumsal Değişim ve Din. *Hikmet Yurdu*, (2), 17-24.
- Subas, N. (2014). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Turner, J. H., Beeghly, L., Powers, C. H. (2010). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu* (Ü. Tatlıcan, Çev.). Bursa: Sentez Yayınları.
- Taş, K. (2003). Dinin Sosyolojik Tanımı Problemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Dinin Araştırmalar*, 6(16), 199-205.
- Религия как социальный институт (5), <http://works.doklad.ru/view/KWVEoQDqeD8.html>.18.10.2017.
- Ланцов, С. (2008). *Политическая конфликтология: Учебное пособие*. Питер СПб: (Серия «Учебное пособие»).